

Бібліотекознавча спадщина: формування електронних ресурсів

У роботі круглого столу «Бібліотекознавча спадщина: формування електронних ресурсів» взяли участь провідні фахівці Харківської державної національної бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Національної парламентської бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Київського національного університету культури і мистецтв, Українського інституту науково-технічної та економічної інформації, НБУВ.

Тематика доповідей та повідомлень охоплювала такий спектр питань, як: концепції формування, системний підхід до створення електронного бібліотекознавчого ресурсу, сучасний стан, перспективи розвитку та проблеми використання; технологія формування і перспективи кооперативної роботи, спрямовані на інформаційне наповнення електронного бібліотекознавчого ресурсу; проблеми створення фондів електронних документів, розроблення лінгвістичного забезпечення для вирішення питань ефективного пошуку; аспекти автоматизації та розвитку бібліотечно-інформаційних систем як програмно-технічної основи створення електронного бібліотекознавчого ресурсу. Під час роботи круглого столу демонструвалися електронні версії рідкісних видань спеціалізованого фонду читальної зали бібліотекознавчої літератури НБУВ, зокрема часописи Всенародної бібліотеки України (нині НБУВ) «Бібліотечний журнал» (1925–1926 рр.), три випуски «Бібліотечного збірника» (1926–1927 рр.) тощо.

Інформатизація усіх сфер суспільного життя і виробництва, розвиток сучасних засобів телекомунікаційного зв'язку, інтернет, інтранет та екстранет технологій справляють значний вплив на еволюцію професійних інформаційних комунікацій, надають нові можливості для створення та збереження документного ресурсу для потреб фахівців бібліотечно-інформаційної сфери.

У доповідях учасників круглого столу констатувалося, що сучасний етап розвитку засобів професійних інформаційних комунікацій ставить на часі питання поглиблення студії у контексті змістовного наповнення онлайнової професійної інформації у галузі бібліотекознавства та суміжних наук, наголошувалося на необхідності створення концентрованого (скоординованого) електронного бібліотекознавчого ресурсу, в тому числі і бібліотекознавчої спадщини кінця XIX – початку XX століття.

Зокрема, **О. В. Воскобойнікова-Гузєва**, директор Інституту бібліотекознавства НБУВ, канд. іст. наук, у своїй доповіді «Проекти з поцифрування бібліотекознавчої спадщини: досвід і перспективи» зазначила, що питання створення цифрової колекції українських бібліотекознавчих видань перших десятиліть XX ст. стало на часі як у зв'язку з наближенням 90-річного ювілею Національної бібліотеки України імені

В. І. Вернадського, коли слід вшанувати пам'ять її засновників та розбудовників і популяризувати їхній науковий доробок, так і з огляду на необхідність збереження певної частини видань, оскільки виходили вони обмеженим тиражем, часто на неякісному папері, фонди ці страждали під час численних переїздів у 20-ті роки, у часи Великої Вітчизняної війни.

У 2007 р. проект з поцифрування рідкісних видань із фондів читальної зали за ініціативою співробітників відділу бібліотекознавства було розпочато зі створення електронної версії часопису «Бібліотечний журнал», який видавався у Всенародній бібліотеці України у 1925–26 роках як орган співробітників, і, як зазначали члени редколегії Г. Базилевич, Ф. Максименко, Н. Писькорський, М. Ясинський, був призначений для «живого обміну думками бібліотекарями та зближення життя окремих відділів».

Другим виданням для поцифрування був відібраний «Бібліотечний збірник» – неперіодичне видання Всенародної бібліотеки України при Українській академії наук. Збірник виходив у 1926–1927 рр., всього вийшло три випуски, членами редколегії були В. Козловський, С. Постернак, М. Сагарда. Перший випуск, під відповідною назвою, містить праці Першої конференції наукових бібліотек УСРР (28–31 грудня 1925 р., м. Київ) і має непересічну наукову цінність для істориків бібліотечної та бібліографічної науки. Другий – «На науково-бібліотечному фронті УСРР» – містить цикл статей С. Постернака, Д. Балики, В. Іваницького, В. Козловського, О. Полуляха, присвячених підсумкам діяльності ВБУ, напрямам підготовки та перепідготовки середнього персоналу наукових бібліотек та наукових працівників у галузі бібліотекознавства та бібліографії. У третьому випуску «Бібліографія на Україні» у роботах М. Ясинського, С. Маслова, М. Сагарди, Ф. Максименка, Д. Балики, С. Рубінштейна висвітлено широке коло питань стосовно українського бібліографічного репертуару, рекомендаційної бібліографії та історії бібліографії в Україні. У випуску також опубліковано документи про діяльність новоутвореного центрального органа бібліографії в Україні – Бібліографічної комісії УАН у Києві.

Наступні видання, які вже поцифровано, – це широко відомі праці визнаних бібліотекознавців початку XX ст.: Л. Биковського «Національна бібліотека Української держави (1918–1921) (Берлін, 1923) та Д. Балики «Бібліотека у минулому: Короткий історичний нарис» (К., 1925). Дані видання в електронному форматі вже доступні користувачам читальної зали бібліотекознавчої літератури і є важливим доповненням до відповідного інформаційного ресурсу.

Слід зазначити, що тематика, яку обговорювали фахівці під час роботи круглого столу, вийшла за межі попе-

редньо визначеної його назви і охопила комплекс актуальних проблем щодо підготовки сучасного бібліотечно-го спеціаліста; впровадження оновлених форм, методів, методик у систему бібліотечно-інформаційної освіти з огляду на зміни її змісту і якості, що зумовлені інноваціями у професійній діяльності бібліотекаря. Тому жваве обговорення викликала доповідь д-ра пед. наук, професора, зав. кафедри книгознавства і видавничої діяльності Інституту державного управління і права КНУКіМ **Л. Г. Петрової** «Нова концепція розвитку спеціальності книгознавства, бібліотекознавства і бібліографії». Доповідачка зазначила, що вирішення проблеми підготовки бібліотечно-інформаційного менеджера на якісно новому рівні, що відповідає міжнародним стандартам, зумовлює вибір адекватної стратегії підготовки кадрів, потребує впровадження продуктивних, пошукових методів і прийомів навчання, що сприятиме формуванню професійно творчої генерації бібліотечних фахівців. Для реалізації цих завдань необхідно, насамперед, спрямувати нинішню систему навчання на її системоутворювальний чинник – активне засвоєння знань, умінь і навичок шляхом організації навчально-пізнавальної діяльності студентів на базі сучасної бібліотеки.

Підготовці українських бібліографічних фахових видань, їх змістовному наповненню в сучасних умовах був присвячений виступ **В. О. Кононенко**, зав. відділу Національної парламентської бібліотеки України. Вона відзначила, що НПБ України (далі НПБ України) – єдина установа держави, яка послідовно обліковує матеріали з проблем бібліотекознавства та бібліографознавства. Вони представлені в інформаційному поточному бібліографічному посібнику «Бібліографознавство і бібліографія України», який виходить з 1971 року, і у ретроспективних науково-допоміжних покажчиках «Бібліотекознавство України» і «Бібліографознавство України», в яких кумулюються матеріали за 5 років. Вони започатковані в 1995 році і готуються спільно з ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Зміст цих посібників, збільшення їх обсягу свідчить про те, що в останнє десятиріччя відбувається значне поживлення наукової діяльності, вводяться в науковий обіг безцінні матеріали із архівів, спецсховищ, виникла можливість ознайомлення з дослідженнями зарубіжних колег. Сьогодні, як зауважила далі **В. А. Кононенко**, спостерігаємо широке типологічне різноманіття видань, присвячених книгознавцям, бібліотекарям, бібліографам. Це монографії, дисертації, спогади, статті, нариси і довідки у фахових збірниках, біобібліографічних довідниках, словниках, календарях знаменних і пам'ятних дат тощо.

Особливу увагу привертають посібники, які нечасто зустрічаються – автобіобібліографія. Це той рідкісний випадок, коли письменник, дослідник, бібліограф, упорядник – одна особа. Приклади таких видань: «У службах українській книжці», присвячена Леву Биковському, та «Марта Тарнавська».

Науково-теоретичні засади та практику створення бібліографічних покажчиків викладено в доповіді

Л. О. Пономаренко, зав. відділу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського (далі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського). Доповідачка зазначила, що науково-допоміжні посібники є важливою складовою в системі бібліографічних видань для освітньої галузі. Ретроспективні науково-допоміжні посібники ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлені насамперед такими тематичними покажчиками: «Формування активної життєвої позиції молодого громадянина України» (К., 2002), «Гід з громадянської освіти в Україні» (К.; Донецьк, 2003), «Професійна освіта України за роки незалежності (1991–2003 рр.)» (К., 2004), «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку» (К., 2004, вип. 1), «Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми розвитку, інтеграція до європейського освітнього простору (1991–2006)» (2006), «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: п'ять років діяльності (2000–2004)» (К., 2005). Останнє з названих видань максимально повно відображає діяльність бібліотеки як національного галузевого книгосховища, головного науково-інформаційного центру забезпечення педагогічної науки, освіти і практики, координаційно-методичного центру мережі освітніх бібліотек, науково-дослідної установи з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства. До покажчика увійшли відомості як про опубліковані праці – бібліографічні посібники (галузеві, тематичні, персональні), бібліографічні списки, друковані каталоги, календарі знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки, методичні розробки з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, наукові статті та рецензії у тематичних збірниках, матеріалах конференцій, часописах, так і неопубліковані матеріали. Проаналізувавши досвід роботи професійного колективу зі створення рекомендаційних бібліографічних посібників, поточної бібліографічної продукції, **Л. О. Пономаренко** відзначила, що саме у такий спосіб ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського найповніше реалізує свої інформаційні можливості. В кінці свого виступу доповідачка наголосила на необхідності координації та кооперації праці бібліографів освітніх книгозбірень, інформаційних центрів та учених у підготовці таких типів посібників, активізації бібліографічної роботи у регіонах.

Тему практичної роботи зі створення бібліографічних покажчиків в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського продовжила зав. відділу Бібліотеки **Н. Г. Мацібора** у своїй доповіді «Науково-бібліографічне дослідження «Часописи XIX–XX ст.» психолого-педагогічної тематики з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (в традиційному та електронному описі)». Зокрема, доповідачка повідомила про те, що для інформаційного забезпечення науковців, освітян у їхніх дослідженнях з питань історії освіти, бібліотечної справи фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Су-

хомлинського у межах НДР «Теоретичні засади формування інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» у напрямі «Формування джерельної бази дослідження» (науковий керівник – канд. іст. наук П. І. Рогова) розпочато науково-бібліографічне дослідження зі створення науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Психолого-педагогічні часописи з фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. 1807–1917 рр.» У доповіді було детально охарактеризовано раритетні періодичні видання, яких у фонді бібліотеки нараховується 130 назв. Як зауважила далі Н. Г. Мацібора, в результаті проведеного дослідження у науковий обіг уперше буде введено фактологічну інформацію стосовно редколегій, місця видання, періодичності тощо, також планується дослідити історико-функціональні особливості: визначення чітких меж виходу того чи іншого видання, встановлення імен головних редакторів, видавців, авторів цих часописів та прізвищ журналістів, письменників, представників науково-педагогічної інтелігенції, які брали участь у творенні змісту бібліографічних видань. Створений покажчик допоможе читачеві зорієнтуватися у багатстві інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Такі видання слугуватимуть користувачеві у здійсненні дослідницьких завдань не лише в галузі педагогічних наук, вони знадобляться і культурологам та бібліотекознавцям.

Визнаними документно-інформаційними центрами для освіти та самоосвіти фахівців бібліотечної справи є спеціалізовані фонди, що створюються і діють у провідних бібліотеках і як самостійні структурні підрозділи, і у складі відповідних наукових, науково-методичних відділів бібліотек. Саме ці фонди стають базовими для формування електронного бібліотекознавчого ресурсу.

Так, низка виступів учасників круглого столу, а це представники Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (ХДНБ ім. В. Г. Короленка), Національної парламентської бібліотеки України (НПБ України), ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), була присвячена проблемам формування бібліотекознавчих фондів як у традиційному, так і в електронному варіантах. Зокрема, **Л. В. Глазунова**, головний бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка, у своїй доповіді «ХДНБ ім. В. Г. Короленка як центр інтеграції бібліотекознавчих ресурсів регіону» розповіла про те, що Бібліотека має один із найстаріших в Україні фондів літератури з питань бібліотекознавства та бібліографознавства. Фонд налічує понад 16 тис. одиниць вітчизняних і зарубіжних видань з питань історії, теорії, методики і практики бібліотекознавства. Значну його частину складають періодичні та продовжувані видання. З відкриттям у 1993 р. зали бібліотекознавчої літератури було створено сприятливі умови для роботи з формування, розкриття та вивчення цього фонду. Низка проведе-

них локальних фондознавчих досліджень протягом 1993–1999 рр. (теми: «Періодичні видання та видання, що продовжуються, з бібліотекознавства у фондах ХДНБ», «Якісний склад бібліотекознавчої літератури у фонді основного зберігання та його відображення у довідковому апараті бібліотеки» тощо) дала змогу виявити прогалини в комплектуванні фонду і продовжити роботу з його докомплектування, оптимізувати ДБА. Впровадження комп'ютерних технологій в роботу Бібліотеки, як зазначила далі доповідачка, дозволило вийти на новий рівень задоволення інформаційних потреб користувачів. На веб-сайті Бібліотеки представлений ЕК книг, зведені каталоги періодичних видань, які надійшли до бібліотек Харкова, повнотекстові ресурси. Перспективи подальшого інформаційного забезпечення фахівців бібліотечно-інформаційної галузі вбачаються в інтеграції власних інформаційних ресурсів і надання їх у широке користування. Генерація інформації має відбуватися в межах ресурсного наповнення регіонального порталу «Харківщина» і розділу «Культура», до складу якого входить бібліотекознавство та суміжні дисципліни.

Про дослідження інформаційних потреб користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з питань бібліотекознавства розповіла зав. відділу **І. І. Хемчян**. Аналіз читацьких категорій Бібліотеки здійснюється в поєднанні з вивченням їхніх інформаційних потреб і ступенем задоволення запитів користувачів. Зокрема, для зростання професійного рівня працівників освітянських книгозбірень у структурі ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського у 2001 р. було створено кабінет бібліотекознавства. У його фонді зібрано різноманітні документи, що відображають світову історію бібліотечної та книжкової справи, найновіші видання з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та документознавства. Для оперативного ознайомлення бібліотечних працівників з новими надходженнями літератури до кабінету бібліотекознавства на сайті Бібліотеки в 2005 р. започатковано відповідну рубрику.

І. М. Гончар, головний бібліотекар НПБ України, охарактеризувала бібліотекознавчі ресурси, що зберігаються у секторі організації професійної самоосвіти, довідково-бібліографічний апарат сектору, електронну базу (загальний обсяг 71 293 зап.) документів з питань бібліотекознавства та суміжних наук. Доповідка наголосила, що систематизування документів ускладнюється через відсутність нової редакції розділу Ч73 Таблиць ББК.

Цю тему продовжила **С. М. Масловська**, н. с. відділу бібліотекознавства НБУВ. Вона проаналізувала документне наповнення спеціалізованого фонду читальної зали бібліотекознавчої літератури за 2005–2007 рр., виділивши фахові видання, що користуються підвищеним попитом читачів. Доповідка детально зупинилася на діючих локальних БД читальної зали, розповіла про їхнє формування та значення у підвищенні якісного рівня обслуговування фахівців бібліотечно-інформаційної галузі.

В окремих виступах приділялася увага історичним

аспектам бібліотечної справи в Україні та визначним бібліотекознавцям. Зокрема, **Т. В. Новальська**, професор Київського національного університету культури і мистецтв, канд. іст. наук, розкрила значення праць науковців кінця XIX – 20-х років XX ст. для розвитку загального та спеціального бібліотекознавства. Доповідка проаналізувала як відомі, так і маловідомі праці Д. Балики, Б. Боровича, А. Вияснівського, В. Іванушкіна, Ю. Меженка, Д. Чижевського, зупинилась на творчому доробку видатного педагога, письменника, публіциста, мовознавця Б. Грінченка, підкреслюючи, що його роботу «Перед широким світом» (1907 р.) можна вважати першою працею в Україні з соціології читання. У виступі підкреслено важливість і нагальну потребу в поцифруванні праць науковців, діячів освіти і культури даного періоду для їх збереження і подальшого дослідження.

Тему збереження цінних історичних документів, необхідність їх поцифрування та вільного доступу для широкого загалу науковців продовжила **В. В. Матусевич**, зав. відділу Українського інституту науково-технічної та економічної інформації, канд. іст. наук. У своїй доповіді «Перспективи формування електронного фонду матеріалів Бібліографічної комісії при УАН» вона висвітлила неабияке значення утвореної у 1927 р. Бібліографічної комісії ВУАН, основним колективним здобутком якої стало розроблення проекту Українського бібліографічного репертуару. Вже на Першому пленумі Бібліографічної комісії, як підкреслила доповідачка, було розглянуто п'ять доповідей визначних бібліотекознавців та бібліографів, а саме: 1. «Бібліографія на Україні XIX – XX ст» (М. Ясинський); 2. «Основні проблеми українського бібліографічного репертуару» (М. Сагарда); 3. «Організаційні питання рекомендаційної бібліографії» (Д. Балика); 4. «Завдання і план діяльності Бібліографічної Комісії ВУАН» (С. Постернак); 5. «Організаційні питання» (С. Постернак). Крім того, було оголошено доповіді «Завдання бібліографії на Україні» Ю. Меженка і М. Годкевича та «Організація бібліографії наукової літератури на Україні» С. Рубінштейна.

О. М. Василенко, зав. філії № 2 НБУВ, канд. іст. наук, проаналізувала історичні етапи становлення бібліотечної статистики на теренах України, які тісно пов'язані з історією бібліотечної справи та статистики країни. Бібліотечна статистика як галузь науково-практичної діяльності сформувалася на стику і в результаті взаємодії спеціалістів статистичної і бібліотечної галузей. Доповідка зазначила, що закладання теоретико-методологічних основ бібліотечної статистики відбувалося у пореформенний період (друга половина XIX – початок XX ст.). У доповіді розглянуто внесок у розвиток бібліотечної статистики спеціалістів земських статистичних органів, членів освітянських товариств та працівників бібліотек, зокрема таких відомих діячів у галузях статистики, бібліотекознавства та народної освіти, як О. Дідріхсон, І. Дриженко, С. Жилкін, Є. Ме-

динський, С. Сірополко, О. Фортунатов, Л. Хавкіна та інші.

А. А. Свобода, н. с. відділу бібліотекознавства НБУВ, у виступі «Накопичення локальних БД з історії бібліотек як джерело історико-бібліотекознавчих досліджень» простежила динаміку науково-дослідних робіт з історії бібліотечного будівництва, що їх розгорнули бібліотеки України різних рівнів. Доповідка, зокрема, підкреслила, що бібліотеки, враховуючи підвищений інтерес до історії бібліотек, намагаючись сприяти піднесенню рівня історико-бібліотекознавчих досліджень, видали методичні рекомендації, провели загальнодержавні, відомчі і міжвідомчі семінари і науково-практичні та теоретичні конференції, започаткували проведення читань, видання серій біобібліографічних покажчиків, присвячених життю і діяльності вітчизняних бібліотекознавців, бібліографів, книгознавців, – Д. Балики, Ю. Меженка, К. Рубинського, С. Маслової, Л. Биковського, В. Дорошенка, Ф. Максимовича, С. Сірополка, М. Ясинського. Видано монографії з історії головних бібліотек держави – НБУВ, НПБ України, ХДНБ ім. В. Короленка та інших. А. А. Свобода також відзначила, що у 2007 році за рішенням Асоціації бібліотек України і під її егідою вийшов друком збірник з історії найбільших бібліотек загальнодержавного значення. Всі статті, авторами яких є переважно директори бібліотек, розглядають історію своїх установ як невід'ємну частину історії країни та історії бібліотечного будівництва в ній.

Завершила цикл виступів на історичну тематику **Ж. С. Романенко**, аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв. Свою доповідь «М. Рубакін і розвиток бібліотечної психології в контексті бібліотечно-інформаційного обслуговування» вона присвятила 145-річчю від дня народження М. О. Рубакіна – видатного бібліотекаря, бібліографа, письменника, бібліофіла. Зокрема, було проаналізовано його праці «Что такое библиографическая психология?», «Психология читателя и книги», «Работа библиотекаря с точки зрения библиопсихологии», «Этюды о русской читающей публике». Ж. С. Романенко зазначила, що значний масив робіт М. О. Рубакіна є в інтернеті, що свідчить про те, що інтерес до його праць не згасає.

До уваги присутніх пропонувалися дві книжкові виставки: «Бібліотечно-інформаційне обслуговування в умовах нових інформаційних технологій» та «М. О. Рубакін», також учасники круглого столу мали змогу ознайомитися з наповненням БД читальної зали бібліотекознавчої літератури.

О. Воскобойнікова-Гузєва,

директор Інституту бібліотекознавства НБУВ, канд. іст. наук

Л. Петрова,

зав. кафедри КНУКіМ, д-р пед. наук, професор

С. Масловська,

наук. співробітник НБУВ